

Леў Стахоўскі/ Лев Стаховський (1911 – 1968). Нарадзіўся ў 1911 годзе ў сям’і Міколы Стахоўскага (1879–1948), грамадска-палітычнага дзеяча і лекара. Пасля заканчэння ўніверсітэта ў Празе працаваў лекарам у Чэхаславакіі, а з 1947 году – у Венесуэле. Сябра Навуковага таварыства імя Шаўчэнкі і заснавальнік украінскай грамады ў Каракасе. Публікаваў працы на медычныя тэмы і падарожныя артыкулы ў часопісе “Авадзень” (Буэнас-Айрэс). Памёр у 1968 годзе ў Каракасе.

Тагасветнае (Потойбічне)

Я праводзіў Раство з сям’ёю ў майго прыяцеля, прафесара электронікі Каракаскага ўніверсітэта. Ён паклікаў нас на сваю шыкоўную кінту (вілу) у Макута на беразе Карыбскага мора.

Пасля цудоўнае вячэры запрошаная ім сябрына, пераважна ўніверсітэцкія калегі, сядзелі на тэрасе, адкуль скрозь гай какосавых пальмаў віднелася мора, залітае срэбрам поўні. Вялізная, імпартаваная з Канады ялінка, стаяла ў куце, і рознакалёрнае святло ейных электрычных свеччак пераламлялася ў шклянках шарах, якімі яна была ўпрыгожана. Па вуліцах ужо хадзілі гурты моладзі ды спявалі традыцыйныя венесуэльскія “агінальдас”, то бок калядавалі. У кожным гурце быў адзін хлопец, што нёс вялікую зорку, змайстраваную з каляровай паперы і асветленую знутры свечкай, іншыя суправаджалі спевы грою на гітары. Суха траскаталі маракасы, і рыпеў нізкім, нібы застуджаным басам адмысловы венесуэльскі інструмент фурука. Ужо крыху падпітыя галасы спявалі:

Los tres reyes magos
Vienen del Oriente.
Con sus taparitas
Llenas de aguardiente!
(Прыходзяць з Усходу тры мудрацы
З бутлямі поўнымі гарэлкі)

Цверазейшыя спявалі больш сур’ёзныя, але таксама надзіва вясёлыя песні:

Cantemos, cantemus
Gloria al Salvador...
Feliz Noche Buena,
Feliz Noche Buena...
(Спяваем, спяваем славу Збавіцелю...
Шчаслівы Святы вечар...)

Але ўсе яны, і тыя жартоўна настроеныя, і больш сур’ёзныя сыходзіліся ў адным, што ўсе, каму яны спявалі, мусяць ім за гэта падараваць нейкае

агінальда. Бо тут агінальда – гэта і каляда, і той падарунак, які абавязкова трэба на Раство даць усім добра знаёмым і мала знаёмым.

Da me mi aguinaldo

Aunque sea café,

Y si no es tostado.

Yo le tostare!

(Дай мне мой калядны падарунак!

Няхай гэта будзе хоць кава і, калі яна не пражаная, то я яе папражу сам).

Мы слухалі гэтыя старадаўнія спевы, што звінелі на фоне аркестру цыкадаў. Цыкады сядзелі на камлях вялізных мангавых дрэваў і навязліва безупынна паўтаралі ўсё адну і тую ж мелодыю. Да гэтага аркестру глухім акампанеентам даносіўся з далечыні рытмічны плёскат марскіх хваляў, што разбіваліся аб прыбярэжныя скалы.

Настрой быў цудоўны. Пры святле запаленых свечак, што стаялі ў срэбных кандэлябрах на сталі, мы, папіваючы з вялікіх крышталёвых келіхаў духмяны французскі каньяк і курачы добрыя гавайскія цыгары, завялі гутарку на містычныя тэмы.

– Дзівосная рэч – мора! – прамовіў доктар Л., углядаючыся ў далячынь, у срэбны плёс бясконцых водаў. – Спагляданне на гэтую бязмежную стыхію наводзіць мяне на дзіўныя, часам сумныя, а часам крыху фантастычныя думкі.

– Доктар цяпер у адным са сваіх тагасветных настройў, – заўважыла з усмешкай гаспадыня дому. – Ён вам зараз апавядзе якую-небудзь фантастычную гісторыю, поўную ўсялякіх эктаплязмаў ды паранармальных з’яваў, якія ён кагадзе выдумаў.

– Не смейцеся, шаноўная пані! Але хіба вас саму пры поглядзе на мора, асабліва ў такую цудоўную ноч, як сягоння, не ахоплівае нейкае невытлумачальнае хваляванне, нейкая дзіўная туга па чымсьці няздзейсненым, чымсьці недасягальным, нематар’яльным, туга па нейкім сінім птаху? Не ведаю як вы, але я пры поглядзе на мора заўжды адчуваю сум, хваляванне і нейкі неспакой. Усякія думкі, усякія легенды абуджаюцца ў маёй душы. Мора спарадзіла легенду пра лятучага галяндца, яно дало Мэвлілу фантастычную тэму пра Мобі Дыка, яно натхніла Дэбюсі і Брытэна на іхныя несмяротныя кампазыцыі, яно давала, яшчэ з часоў Гамэра, невычэрпны матар’ял паэтам і пісьменнікам для іхных твораў...

– Што ж яно цяпер абудзіла ў вас? – спытала тая ж спадарыня.

Доктар Л. усміхнуўся.

– Ды вось, наш прыцель за вячэраю гаварыў пра здольнасць некаторых людзей вялізным напружаннем волі перадаваць свае думкі, а то й загады на адлегласць. Часам і на вялікую адлегласць. Дык вось, плёскат марскіх хваляў выклікаў у маёй памяці адзін выпадак, што здарыўся з маім дзедам. Ён расказваў гэта майму бацьку, а бацька перадаў мне. Гэтую тэму з рознымі

варыяцыямі выкарысталі нават некаторыя пісьменнікі, якія, відаць, чулі яе ад майго бацькі. Выпадак, які выходзіць за рамкі звычайнай тэлепатыі і хутчэй ілюструе магчымасці экстэрыярызацыі ўласнага "я". Матар'ялізацыя думкі свайго роду.

– Што ж, гэта, можа, і магчыма, – сказаў прысутны між нас фізік. – У час Планка межы, што аддзяляюць матэрыю ад энэргіі, зніклі. Думка-энэргія-матэрыя – гэта ўсё па сутнасці ідэнтычнае.

– Не перабівайце спадара Л. сваёй прозай! – ускрыкнула спадарыня С. – Не звяртайце на яго ўвагі, доктар. Расказвайце пра свайго дзеда!

– Мой дзед быў капітанам карабля, які належаў 'шчэ імператарскаму флоту. Як бачыце – гэта даўняя гісторыя. Адзін рэйс завёў яго ажно да Кітайскага мора, і ён меў няшчасце трапіць у тайфун. Паўночы агромністыя хвалі шпурлялі яго карабель, нібы гарохавую лупіну. Дзесяткі разоў ён ужо траціў надзею на тое, што пашчасціць неяк уратавацца. Ды карабель быў моцны, і дзесьці каля другой гадзіны ночы тайфун так жа сама неспадзявана сцішыўся, як неспадзявана і пачаўся. Дзед перажагнаўся і, перадаўшы каманду першаму лейтэнанту, пайшоў у сваю кабіну спаць. Па звычцы перад тым, як класціся, ён разгарнуў карабельную кніжку і запісаў у яе падзеі гэтай ночы. Потым расцягнуўся на сваёй койцы і адразу ж заснуў. Аднак спаў не доўга. Нібы струмень ледзянога паветра ўдарыў дзеда ў твар, і ён расплюшчыў вочы. Бачыць – дзверы ягонай кабіны адчыненыя ў асветлены калідор, адкуль, пераступіўшы парог, ціхай і бязгучнай хадой набліжаецца да яго нейкая цёмная постаць. Раптам яна ўвайшла ў конус месяцавага святла, што ўрываўся ў каюту праз круглае вакно, і мой дзед убачыў чалавека, апранутага ў блішчасты ад вільгаці чорны непрамакальны плашч з башлыком на галаве. Ягоны твар быў неймаверна бледны, і нейкі сум, страшна балючы, невымоўны сум вымалёўваўся на ім. Вусаў у гэтай асобы не было, затое чорная барада аблямоўвала твар. Чалавек ці прывід хвілю ўглядаўся ў дзеда вачыма, поўнымі трагізму і просьбы, бязгучна падышоў да стала, дзе ляжала карабельная кніга, і рукою зрабіў над ёю некалькі рухаў, нібыта нешта напісаў. Потым склаў далоні, як для малітвы, колькі разоў памахаў рукою, быццам клікаў дзеда за сабой, і так жа сама бязгучна знік за дзвярыма.

Мой дзед часінку ляжаў, як спаралізаваны. Потым працёр вочы, выскачыў з ложка і кінуўся да свайго століка. На белай паперы кніжкі праглядаліся, як бы пазногцем выдрапаныя, нейкія знакі. Ён запаліў лямпу, прыглядзеўся да іх бліжэй і пабачыў лікі. Напісана: 38° 37' – 32° 31'. Каардынаты? Зірнуў на падлогу, дзе толькі што стаяў невядомы марак, а там – мокрая пляма, і на ёй ляжыць волкая водарасць.

– Іван! – заравеў дзед, кінуўшыся да адчыненых дзвярэй. – Іван!

Дзяжурны марак стрымгалоў заляцеў у кабіну і выструніўся перад дзедам.

– Есць, вашэскабародзіце!

– Хто цяпер заходзіў у маю кабіну?

– Ніхто, вашэскабародзіце!

– Брэшаш, сучын сын! Ты спаў на каравуле!

– Нікак нет, вашэскабародзіе! Ні часіначкі! Спаць не можна! Дзверы вашай кабіны я бачу са свайго паста, як на далоні. Ніхто не заходзіў, вашэскабародзіе!

Дзед, стрымліваючы неспакой, уважліва глядзеў яму ў вочы.

– Ну, добра. Можаш ісці!

– Так точно, вашэскабародзіе!

Іван рэзка павярнуўся і пабег назад на варту.

Дзед прайшоўся некалькі разоў туды-сюды па кабіне. Падняў з падлогі водную расціну, пакруціў яе ў пальцах, нават панюхаў яе. Злёгка пахла ёдам. Яшчэ раз зірнуў на карабельную кнігу, а тады шпарчэй пабег на капітанскі масток і загарлаў:

– Мяняць курс! Поўным ходам на 38° 37'.

Затарыхцелі машыны, карабель зарыпеў і панёсся на ўказаны дзедам пункт. Праз чатыры гадзіны плавання карабель прыбыў у патрэбнае месца. Ужо днела. Гэта была зона, якой маракі пазбягалі праз вялікую колькасць падводных скалаў. Асцярожна, штохвіліны мераючы глыбіню, карабель наблізіўся да азначаных таямнічай рукой каардынатаў.

І тут дзед пабачыў, што са спакойнага мора тырчаў дагары нос нейкага парусніка. Рэшта была пад вадой. Разглядаючы яго ў бінокаль, дзед убачыў, што на той частцы палубы, якая яшчэ была над вадой, ляжала некалькі чалавечых целаў, а на адзінай уцалелай мачце, у вароніным гняздзе маячыла нейкая постаць.

Кінулі якар і спуцілі на ваду шлюпку, што паімчала да парусніка.

Праз якія паўгадзіны шлюпка вярнулася. Лейтынант, што камандаваў ёю, падышоў да дзеда. За ім маракі прынеслі на руках загорнутае ў коўдру цела і асцярожна паклалі яго на палубу.

– Невядомы карабель невядомай нацыянальнасці. На палубе восем трупаў. Той, што быў у вароніным гняздзе, прывязаў сябе канатам да мачты. Мы яго прывезлі, бо ён, здаецца, яшчэ жывы.

Дзед тут жа кінуўся да цела і адхінуў коўдру. Ён стаяў, бы працяты маланкай, і не мог адарваць вачэй ад твару чалавека, што ляжаў перад ім – бледнага, змардаванага, алямаванага чорнай бародкаю. Гэта быў ягоны начны госць! Ён павольна расплюшчыў вочы, паглядзеў на дзеда, ледзь прыкметная сумная ўсмішка скрывіла ягоныя вусны, і цяжкі стогн вырваўся з іх. У тую ж хвіліну нейкая сутарга прабегла па ягоным целе, галава бяссільна апала, і перад дзедам ляжаў труп.

– Глядзі, глядзі! – закрычалі маракі.

Дзед адвёў погляд ад незнаёмца і ўбачыў, як той няшчасны паруснік пачаў хутка апускацца ў ваду, нібы яго нешта засмоктвала, і праз некалькі сэкундаў толькі вір, дзе круціліся адломкі дрэва, паказваў на тое, што тут толькі што быў карабель.

У кішэнях незнаёмца не знайшлі нічога, што дапамагло б ідэнтыфікаваць яго або карабель, на якім ён плаваў.

Доктар Л. змоўк і з тонкай усмешкай глядзеў на нашыя трохі збянтэжаныя твары. Мы маўчалі, і толькі няспыннае цвырканне цыкадаў парушала цішыню.

– Так. Ёсць болей з'яў на свеце, друг Гарацыё!.. – прамовіў задуменна прафесар Р.

– Экстрасэсорная пэрцэпцыя, – дадаў наш гаспадар.

– Якое багатае ўяўленне! – усклікнуў адзін малады архітэктар. – Я перакананы, што доктар Л. гэтую макабрычную гісторыю толькі што выдумаў, за што мы яму ўдзячныя, бо, сапраўды, гэта было вельмі цікава. Але ж ён не можа чакаць, каб мы ў гэтую фантасмагорыю насамрэч верылі!

– Чаму ж вы думаеце, што гэта выдумка? – запытала мая маці, якая з усмешкаю паразумення слухала аповед доктара Л.

– Бо гэта ж поўны абсурд, пані дабрадзейка! Выдумка! Безумоўна, цікава і захляпляльна пераказаная. Эдгар Алан По ўмеў такія фантазыі яшчэ цікавей расказваць. Але ж ён называў іх апавяданнямі, поўнымі таёмнага і ўяўнага!

– Вы, моладзь – дзіўныя людзі! Адкідаеце ўсё тое, чаго не можаце ўкласці ў матэматычную формулу, усё тое, чаго не можаце дакладнымі прыладамі ўзважыць і вымерыць. Тое, што ў гэтыя рамкі не ўваходзіць, вам падаецца абсурдным. Такі скептыцызм нічым не апраўданы.

– Але, пані дабрадзейка, няўжо ж вы самі верыце ў гэтую фантазыю?

– Не ведаю, але ў кожным разе не буду называць бязглуздзіцай падобныя з'явы толькі таму, што яны – па-за межамі нашага матар'ялістычна арганізаванага спосабу мыслення. Вось я вам раскажу выпадак, што здарыўся са мной, і вы яго тлумачце, як сабе хочаце. Вы добра ведаеце, што я чалавек нармальны, цвярозы і практычны, далёкі ад усялякае містыкі ды забабонаў. Здарэнне, якое я перажыла, адбылося не ў рамантычнай атмасфэры Кітайскага мора, а ў вельмі праявітых абставінах – у Бэрліне, у сціплым памяшканні на Ораніен-Штрэсе, у Шарлётэнбургу. Было гэта ў 1923 годзе. Нашы эміграцыйныя блуканні закінулі нас у Бэрлін. Мы наймалі невялікае памяшканне ў старой немкі фрэў Гоман. Табе тады было дванаццаць гадоў, і я не ведаю, ці памятаеш ты тыя часы, – усміхнулася мне мама. – Фрэў Гоман была тыповай немкай з усімі хібамаі сваёй нацыі, але без аніякіх пазітыўных ейных рысаў: скупая, недаверлівая, дробязная, не дазваляла ў салёне курыць, бо ад гэтага жаўцеюць фіранкі, не дазваляла сядзець на фатэлях, бо гэта псуе спружыны, сердавала, калі да нас прыходзілі госці, сачыла за ўсім тым, што я купляла на абед, і злавалася, што гэтыя ”фэрфлюхте аўслендэр” ядуць лепш за яе. Ох, і напсавала яна мне тады нерваў!

Да нас штодзень прыходзла прыбіраць кватэру старая пазнаньская немка фрэў Краўзэ. Дазнаўшыся, што я размаўляю па-польску, фрэў Краўзэ вельмі ўзрадавалася і з таго часу са мною заўсёды гаварыла выключна па-польску, што вельмі не задавальняла фрэў Гоман. Славянскае крыві ў фрэў Краўзэ было больш, чым нямецкай, і яна неўзабаве да мяне вельмі прывязалася і палюбіла мяне. Гоманіху, як мы яе звалі, яна цярапец не магла. І нярэдка я

заціскала ў сабе смех, калі Краўзэ ў маё прысутнасці гаварыла ёй самыя прыкрыя рэчы па-польску, захоўваючы на вуснах прыветную ўсмішку.

Яна служыла ў нас больш за год і часта мне казалася: “Фраў доктар, як вы паедзеце дадому (мы тады ўсё яшчэ верылі, што праз які год будзем дома), то і я паеду з вамі і буду вам надалей слугаваць”.

Кожную раніцу яна дакладна, як гадзіннік, прыходзіла а палове на восьмую і адчыняла парадныя дзверы ключом, які ёй дала Гоманіха. Ключ быў стары, кепска пасаваў да замка, і кожны раз фраў Краўзэ мучылася з ім колькі хвілін, пакуль ёй удавалася адчыніць дзверы. Тады яна мармытала сабе пад нос усякую адборную лаянку на адрас Гоманіхі.

Далей яна ішла даволі доўгім калідорам, вешала на почапку сваю зялёную безрукавую пелерыну і заходзіла проста ў кухню, брала вядро, налівала ў яго вады з крану і пачынала мыць падлогу.

Для мяне гэтыя гукі былі сігналам, што час уставаць, будзіць сына і адпраўляць яго ў школу.

Фраў Краўзэ мела гадоў шэсцьдзесят і хворае сэрца. Часта яно яе даймала і, калі ў яе былі сардэчныя прыступы, то часам два–тры дні яна не прыходзіла прыбіраць. Гэта страшна злавала Гоманіху.

– Вось бачыце, фраў доктар, – казалася яна мне, – як нельга давяраць гэтым палякам. Зусім аніякай адказнасці!

Калі фраў Краўзэ хварэла, яна прысылала сваю прыяцельку, такую самую старэнькую бабулю, з якой разам жыла.

Аднаго разу ў суботу ўвечары мы чакалі гасцей. Ужо за два дні да іх прыходу Гоманіха, якая павінна была ведаць пра ўсё, што ў нас адбывалася, бурчэла і гневалася.

– Госці, госці! Хто ў такія часы кліча да сябе гасцей! Яны толькі пазатопчуць дываны, павыседжваюць фатэлі, панакураць, панасмечваюць. А колькі гэта ўсё будзе каштаваць! Ах дзіэ аўслендэр! Шпарэн трэба, шпарэн! (Ах, гэтыя чужынцы! Трэба ашчаджаць!) І яна, падымаючы вочы ўверх, надта незадаваоленая, патрасала галавой.

Фраў Краўзэ абяцала, што ў той дзень застанеца ў нас, пакуль госці разыдуцца, дапаможа навесці парадак і памыць посуд. У пятніцу яна скардзілася, што адчувае сябе нядобра, што ў яе дубеюць ногі, баліць левая рука. Нейк двойчы ў яе пацямнела ў вачах, зрабілася млосна, яна нават мусіла ненадоўга прылегчы. Мой муж памацаў ёй пульс, паслухаў сэрца і сказаў мне, што ў яе сэрца б'ецца захутка, няправільна і што ціск крыві моцна падвышаны. Прапісаў ёй нейкія лекі. Я ж, бачачы, што яна нездаровая, сказала, каб і не думала да нас у суботу прыходзіць, а каб засталася дома і як след адпачыла.

– Сапраўды! Што вы выдумалі?! Заўтра ў вас будзе столькі працы з гасцямі! Як жа гэта я вас адну пакіну з гэтай гексаю. Гэтая слабасць – лухта, яна пройдзе! Са мной ужо не раз так бывала. Ясна, што я заўтра прыйду!

Надышла субота. А палове на восьмую я ўжо аўтаматычна прачнулася. Я была ўпэненая, што фраў Краўзэ будзе разважнай, паслухае мяне і застанеца дома.

Аднак не! Я пачула, як у дзвярах заскрыгатаў ключ і следам за гэтым бурчэнне – традыцыйныя праклёны на адрас нашай “гексы”. Я нават злёгка ўсміхнулася. Ну, думаю, значыць з маёй бабуляй усё ў парадку, калі яна лаецца па-старому.

Дзверы адчыніліся і грукнулі, замкнуўшыся, а потым пачуліся крокі, старэчае кльпанне па калідоры ў бок кухні.

Тады я ўстала з ложку, накінула свой шляфрок і выйшла ў калідор. Пачыналася штодзённая ранішняя работа. Толькі я не чула плёскату вады, які кожны дзень з аўтаматычнай дакладнасцю быў уверцюраю ранішняй працы маёй бабулі.

У калідоры я трохі здзівілася, што не пабачыла на почапцы падзёртай гадамі зялёнай пелерыны фраў Краўзэ. Мабыць, скінула яе ў кухні, падумала я.

Пайшла я ў кухню – няма нічога! Ні пелерыны, ні бабулі! Глухая ціша. Гэта мне падалося ўжо зусім дзіўным. Можа, яна выйшла на заднія сходы і панесла смецце? Я адчыніла дзверы – таксама нікога не відаць і не чуваць. Я ўжо пачала трохі хвалявацца. Можа, старэнькая пайшла ў купальню і там ёй зрабілася блага? Хуценька зазірнула туды – пустата. Маё сэрца пачало мацней біцца. У гэтую хвіліну, пазяхаючы, выйшла са сваёй спальні фраў Гоман у начным каптуры на галаве:

– Гут моргэн, фраў доктар! Што, ужо фраў Краўзэ прыйшла?

– Так, прыйшла, але я яе нідзе не магу знайсці, і гэта мяне хвалюе.

– Ды яна, напэўна, пайшла ўніз па чорных сходах.

– Не, бо я там глядзела, і...

У гэты момант забразгацеў званок. Мы пераглянуліся і абедзве пайшлі адчыняць парадныя дзверы. Там стаяла прыяцелька фраў Краўзэ ўся ў чорным, з чырвонымі заплаканымі вачыма.

– Што здарылася? Кажы хутчэй! – сарвалася з маіх вуснаў.

Голасам, глухім ад сціснутага рыдання, яна ледзь вымавіла:

– Фраў Краўзэ сёння раніцай памерла...

Я скамянела. Як гэта? Я толькі што выразна чула, як яна прыйшла, чула крокі, ейны голас...

– Яшчэ ўчора ёй было кепска. Яна легла ў ложка, прыняла тыя лекі, што ёй даў спадар доктар. ”Заўтра я павінна быць моцная і здаровая! Я абяцала фраў доктар дапамагчы з ейнымі гасцямі”. Яна хутка заснула. Аднак спала неспакойна, прачыналася, нешта мармыцела ўва сне. Я да яе некалькі разоў падыходзіла, дала ёй піць. Потым, стомленая, заснула сама. Ажно ранкам прачнулася ад нейкага хрыплення. Гляджу, фраў Краўзэ ляжыць з шырока расплюшчанымі вачыма, нешта клякоча ў яе ў грудзях, уся яна сіняя, губы дрыжаць і варушацца, нібы яна хоча нешта сказаць. Раптам з неймавернай цяжкасцю села ў ложку, працягнула руку наперад, і нейкі выгук вырваўся ў

яе з грудзей: ”Фраў доктар, ich komme (Фраў доктар, я прыйшла!)” – захрыпела яна і ўпала на падушкі. Я кінулася да яе, але яна была ўжо мёртвая.

– Колькі гэта было часу? – вырвалася ў мяне.

– Гэта было роўна а палове на восьмую, фраў доктар.

Каракас, 9. 10. 1962

пераклад з украінскай – Уладзь Лянкевіч

© Уладзь Лянкевіч, пераклад, 2009